

ВИЗУЕЛНИ ЕФЕКТИ КОМБИНОВАНЕ УРБАНЕ МАТРИЦЕ БАРСЕЛОНЕ

VISUAL EFFECTS OF MISCELLANEOUS URBAN PATTERN OF BARCELONA

Резиме:

У раду који следи комбинована урбана матрица Барселоне се у највећој мери разматра са визуелног аспекта. Указује се на оне визуелне последице структуре градских амбијената које доприносе унапређењу њиховог квалитета. Аспект визуелног се третира са научног, објективног становишта, тежећи да се пронађу визуелне константе које као објективни визуелни елементи у сложеном пољу визуелног у свом међуодносу чине композицију градског амбијента који код посматрача изазива сличну сензитивну провокацију. Градски амбијенти комбиноване матрице Барселоне дејствују на перцепцију својих корисника, услед чега као визуелна интеракција настаје мноштво визуелних ефеката. Рад резултује категорисањем разноврсности остварених визуелних ефеката Барселоне, затим

Abstract:

The research below draws heavily on the visual aspect of miscellaneous urban pattern of Barcelona. It highlights those visual effects of the structure of city ambiances which tend to improve their quality. Visual aspect is treated from the scientific, detached standpoint, trying to identify visual invariables which, being detached visual elements in complex field of visual, in their interaction constitute the composition of city ambiances which induces similar sensitive provocation. City ambiances of miscellaneous urban pattern of Barcelona affect the perception of it's users which causes the appearance of variety of visual effects because of visual interaction.

This research results in categorization of diversity of achieved visual effects of Barcelona, as well as comparison of this urban pattern with the urban pattern of planned cities of 20th century according the number of achieved visual effects, also providing the general guidelines for their improvement in existing and prospective planned cities.

Following methods are used - empirical method which basis on visual detection and observation /analysis of characteristics of urban pattern of Barcelona and identification of it's visual effects/, historical method /develop of miscellaneous urban pattern of Barcelona through history/, comparative method / comparison with the urban patterns of planned cities of 20th century according the achieved visual effects/, descriptive method as well as methodological - dialectic couples: analysis and synthesis, induction and deduction.

Key words: urban pattern, type of urban pattern, visual effects, city ambiances.

поређењем ове урбане матрице и матрица планских градова 20. века по броју остварених визуелних ефеката, као и давањем генералних смерница за њихово унапређење код постојећих и будућих градова.

Од метода коришћен је емпиријски, који се базира на визуелном опажању и посматрању /код анализе карактеристика урбане матрице Барселоне и детекције њених визуелних ефеката/, историјски метод / настанак комбиноване матрице Барселоне кроз историју/, компаративна метода /поређење са матрицама планских градова 20. века по оствареним визуелним ефектима/, дескриптивни метод као и методолошко-дијалектички парови: анализа-синтеза, индукција-дедукција.
Кључне речи: урбана матрица, тип урбане матрице, визуелни ефекти, градски амбијенти.

* асс мр Ивана Лукић, Архитектонски факултет, Булевар краља Александра 73, 11 000 Београд, тел: 011-3370-197, факс: 011-3370-193, sandil@eunet.yu

Увод

Могло би се признати да градови у 21. веку, као последица глобализације и урбаног раста, постају све сличнији. Као велики контраст снажном "genius loci" њихових историјских центара, они у целини обично постају безкарактерни, са архитектуром и градским амбијентима који су потпуно некомпатибилни са локалним обележјима. Када се препозна добар дизајн, обично у форми небодера, музеја или концертних хала, често је то дело интернационалних архитеката као Gehry-а или Foster-а. Овако потписан дизајн често промовише индивидуални или корпоративни идентитет а ретко подстиче локална обележја и континуитет са историјским делом града.

Са Барселоном то није случај. Она поседује карактеристичне урбане елементе који доприносе карактеру и особености комбиноване урбане матрице (Сл. 1). Њен градски пејзаж је продукт и њене прошлости и њене садашњости. Истиче се међу градовима који обилују

елементима за идентификацију. У протеклих 25 година кроз своје урбанистичке покушаје стекла је углед аутентичне лабораторије урбаног дизајна. Квалитет, пре свега визуелни, јавних урбаних простора који су настали креирањем нових или реструктурирањем постојећих тргова, улица и паркова постао је стандард за трансформацију града. Махом су то домишљате и моћне интервенције које стварају градске амбијенте високог /визуелног/ квалитета.

У данашње доба процвата области визуелних комуникација и све вишег визуелног критеријума корисника урбаних простора потребно је указати на постојање урбаних матрица градова који, као Барселона, представљају визуелно адекватне и подстицајне просторне оквире за даљи напредак и стварање пројеката и новина из области визуелног, као и за живот уопште.

Сл. 1.
Комбинована урбана матрица
Барселоне
Fig. 1.
Miscellaneous urban pattern of
Barcelona

Сл. 2.
Неке четврти
данашње Барселоне
Fig. 2.
Some quarters of
nowadays Barcelona

КОМБИНОВАНА УРБАНА МАТРИЦА БАРСЕЛОНЕ

У пракси најчешће долази до комбиновања више различитих типова урбаних матрица. То је логична последица како урбаног развоја градова кроз дужи временски период и њиховог све озбиљнијег повећања, тако и комплекснијег карактера, богатијих функционалних вредности и садржаја. Зналачким спојем различитих типова урбаних матрица наглашавају се њихове вредности и умањују негативности.

Прва асоцијација на Барселону у стручној јавности поред Гаудија /Gaudi/ и његових ремек-дела архитектуре је њена планска **ортогнална матрица са квадратним блоковима засеченим на сва четири угла** (Сл. 3). Међутим, она је само један саставни тип урбане матрице унутар комбиноване. Истина је да покрива највећу површину па је самим тим са аспекта опажања најуочљивија. Затим следи спонтано настала **"слободна" /неправилна/ матрица** средњовековног дела Барселоне (Сл. 4). Ова два типа сматрају се главним кон-

ституентима и они ће бити детаљније објашњени. Поред њих, као секундарне, присутне су и **варијације линеарне и радијалне матрице** као дијагоналних авенија и њихових укрштања преко ортогоналне матрице (Сл. 5), као и **ортогонална матрица са издуженим правоугаоним блоковима** (Сл. 6), **неправилне варијанте ортогоналне матрице** (Сл. 7), као и мањи делови **“слободне”** настале прилагођавањем брдовитом терену који окружује Барселону са три стране (Сл. 8).

Сл. 4.
“Слободна”, неправилна матрица средњовековног језгра
 Fig. 4.
“Free shaped” irregular pattern of the medieval core

Сл. 3.
Ортогонална матрица са квадратним блоковима са засеченим угловима
 Fig. 3.
Orthogonal pattern with square blocks which have cut-off corners

Сл. 5.
Дијагоналне авеније и њихова укрштања - варијације линеарне и радијалне матрице
 Fig. 5.
Diagonal avenues and their intersections - variations of the linear and radial patterns

Сл. 6.
Ортогонална матрица са издуженим правоугаоним блоковима - Барселонета
 Fig. 6.
Orthogonal pattern with extended rectangular blocks - Barceloneta

Сл. 7.
Неправилна варијација ортогоналне матрице - Gracia
 Fig. 7.
Irregular variation of the orthogonal pattern - Gracia

Сл. 8.
“Слободна” матрица која се прилагођава брдовитом терену
 Fig. 8.
“Free shaped” pattern which adapts to mountainous terrain

Барселона је настала као **римско утврђење** у 15. веку пре нове ере. Стварање првих сегмената данашње комбиноване матрице настаје још у периоду од 11.-14. века изградњом **средњовековног града** преко римског насеља.¹ Примери управних римских улица могу се видети између средњовековних објеката. Овај део данашње Барселоне налази се са десне /Barri Gotic/ и леве /El Raval/ стране Ramble (Сл. 2). Физичку структуру овог дела града карактерише **“слободна” /неправилна/ матрица** (Сл. 4) велике густине изграђености и компактности са лавиринтском организацијом веома уских саобраћајница, пешачких улица и пролаза (Сл. 9-2, Сл. 9-3). Њу одликује и доминација катедрале (Сл. 9-1), многи мали тргови и јавни простори (Сл. 9-4).

Сл. 9.
“Слободна” матрица:
 9-1.
Доминација катедрале
 9-2., 9-3.
Лавиринт уских улица и секвентност простора
 9-4.
Мали тргови и јавни простори

Fig. 9.
“Free shaped” pattern:
 9-1.
Domination of the cathedral
 9-2., 9-3.
Labyrinth of the narrow streets and spatial sequencing
 9-4.
Small squares and the public spaces

Сл. 10.
Саобраћајница и шеталиште - улица Rambla
 Fig. 10.
Traffic artery and promenade - Rambla street

Средином 18. века дошло је до урбанизације алувијалних терена који су добијени над морем и луком и тако је настала Барселонета са **ортогналном матрицом издужених правоугаоних блокова** (Сл. 6). Барселона је даље остала неизмењена до 1824, осим што је градски зид око старог града постепено рушен. Те године су вршена прва просецања улица у старом граду. После три деценије одобрена су потпуна рушења утврђења и засипање ровова, што је омогућило нову изградњу и спајање Ciudada са предграђима. Барселона тада добија нову, оригиналну и веома привлачну урбанистичку творевину, Ramblas, богатог профила, која добија двоструку функцију: главне саобраћајнице и по средини широког шеталишта, уоквиреног дрворедима (Сл. 10).²

1859. године владин геометар Илдефонсо Серда /Ildefonso Cerdà/ добио је позив да поднесе влади у Мадриду предлоге за проширење Барселоне који су те године и прихваћени. Изузетна природна топографија Барселоне - равница, са три стране окружена венцем брда и са изласком на море са јужне стране, са низом природних излаза из равнот дела и извесни делови вештачке топографије, наметнули су Сердау извесна ограничења и послужили му као основа за конципирање стратешке међуградске мреже путева која је уједно чинила и потку магистралне уличне мреже Барселоне. Тако су настали потези са данашњим називом Avenida Diagonal, Meridiana, Parallel i Gran Via.³ Такође, оваква топографија утицала је на високу урбану концентрацију и густину становања.

Користећи слоган "рурализација града и урбанизација села", Серда је предложио да у оквиру блокова ортогоналне матрице буде покривено само 36% тла а да преосталих 64% терена буде неизграђено. Већина блокова је требало да буде изграђена само са две стране. На просторима између би се засадило зеленило и дрвеће. На овај начин би се омогућио велики број варијација објеката и отвореног простора. Висина зграда требало је да буде ограничена на 16м, што је највише 3-4 спрата.⁴

Сл. 11.

El Eixample - суштински део идентитета Барселоне - геометризам, континуитет, компактност, интерпункција, доминанта /црква La Sagrada Familia/

Fig. 11.

El Eixample - essential part of the Barcelona's identity - geometricism, continuity, compactness, punctuation, spatial dominant /church La Sagrada Familia/

На жалост, са променом у политици, Сердаови планови никада нису остварени у потпуности. Током периода од двадесетак година изграђени су ортогонална квадратна урбана матрица, канализација и подземне инсталације и посађено је дрвеће. Даље, читаво то подручје од преко 30 км², потпуно опремљено и спремно за градњу, било је препуштено шпекулантима. У неким случајевима, било је дозвољено да зграде покривају 96% површине урбаних блокова, где је висина зграда од предлаганих 3 или 4 досегла до 11 спратова.

Данашња **ортогонална матрица Барселоне**, реализована према Сердином плану, зове се El Eixample и представља најужи центар Барселоне (Сл. 3, Сл. 11). Састављена је из не-диференцираних улица и **квadratних блокова идентичне величине**, ивично изграђених. Карактеристично за овај план је **засеченост габарита, односно углова блокова на све четири стране**, тако да је на свакој раскрсници формиран мали градски трг. Вероватно не постоји јаснији пример трга на раскрсници.⁵ Матрицу пресеца неколико дијагоналних булевара на чијим раскрсницама су формиран значајнији и већи градски тргови. Дијагонале допуњавају и разбијају строги просторни и саобраћајни систем који је често карактеристичан за ортогонални склоп којим се постиже уједначеност текстуре испод.

Обнова града је започета 1979. године, тј. од промене власти после Франковог режима у демократску. Она се базирала на поштовању сваког од различитих типова урбаних матрица Барселоне. Могу се издвојити три њена периода:

- 1980-1986. Мали захвати - тргови, улице и паркови;
- 1986-1992. Већи захвати - морска обала, резиденцијална и рекреативна подручја;
- 1992-2006. Метрополитенски захвати - инфраструктура и стратешка подручја.⁶

Данас је Барселона град који тежи самоодрживости и који је изведеном урбаном обновом унапредио квалитет живота и становања кроз: креирање нових зелених површина, обогаћење постојећег градитељског наслеђа и увођење елемената малог урбанизма.⁷ Тај модел урбане трансформације, којим се крупне промене и велики циљеви остварују на основу малих и појединачних стратешки лоцираних интервенција, назива се "урбана акумпунктура"⁸.

ВИЗУЕЛНИ ЕФЕКТИ КОМБИНОВАНЕ УРБАНЕ МАТРИЦЕ БАРСЕЛОНЕ

Од 29 визуелних ефеката који се према различитим визуелним критеријумима /визуелно-формални, визуелно-динамички, визуелно-естетски и критеријум визуелне целовитости/ могу сврстати у четири групације⁹, у Барселони су заступљени следећи:

- **Геометризам** - Организационо решавање веће територије и потреба рационалне поделе земљишта намеће праве линије па геометризам правих линија и правих углова доминира већим делом ове матрице. Зато је El Eixample и суштински део идентитета Барселоне, прошле, садашње и будуће (Сл. 11). Геометризам употпуњују и дијагонале код којих је Daniel Burnham највише потенцирао њихову визуелну сатисфакцију: "њихова истинска слава је у самој дужини, у погледима дужим него што око може да допре, у путевима у облику стреле, који омогућавају брзину као да летите".¹⁰

У оквиру Gracie, дела Барселоне која је карактеристична по једном виду неправилне ортогоналне матрице, где улице нису стриктно паралелне, односно углови нису стриктно прави а и растојање између улица није увек исто, присутан је геометризам али је он у овом случају много флексибилнији и резултује ширим варијететом облика и величине блокова (Сл. 7).

- **Организам** је делимично присутан кроз постојање неколицине закривљених /вијугавих/ улица у "слободној" матрици Barri Gotic-a (Сл. 12), затим Gracie, а такође и у деловима Барселоне на ободима брда Tibidabo и Montjuic када се матрица прилагођава топографији (Сл. 8). На микро нивоу /блок, улица, трг/ 'органски' елементи су чешћи као нпр. кривудава пасарела Rambla de Mar у Port Vell-у, разиграна и заобљена просторна инсталација на почетку Moll de Barcelona (Сл. 13-1), фасада Casa Mila у оквиру затвореног блока (Сл. 13-2), Park Diagonal Mar (Сл. 20-1), итд. Они омекшавају и динамизирају строгост и статичност грида.

Сл. 13.

Организам на микро нивоу:
13-1.

**Просторна инсталација на почетку
Moll de Barcelona,**
13-2.

**Кућа Mila као сегмент затвореног
блока**

Сл. 12.
**Закривљене улице Barri Gotic-a -
организам, узбудљивост**
Fig. 12.
**Curvilinear streets of Barri Gotic - or-
ganicism, exactingness**

Fig. 13.
Organicism on micro level:
13-1.
Spatial installation at the beginning of Mall de Barcelona,
13-2.
Casa Mila as a segment of square blok

- **Сликовитост** урбане целине најчешће је последица спонтаног развоја, а имајући у виду и њене главне одреднице из Votkin-ове ране теорије сликовитости “различитост, покрет, неправилност, грубост и компликованост”¹¹ она је један од визуелних ефеката “слободне” матрице средњовековног дела Барселоне.

Међутим, сликовитост може бити и планирана (Сл. 14). Ако уз то знамо да су њене карактеристике и наглашена визуелност, висок интензитет чулних утисака посматрача, брига за карактер места, или је расчланимо на сликовитост форме, сликовитост садржаја /богат и разноврстан програм/, сликовитост израза /атрактивни градски амбијенти, пуни колорита/ и сликовитост ритма-стимулативност /програмски усклађен садржај у амбијенту култивисане форме и богате атмосфере, карактеристичан за градске центре/, без двоумљења се може рећи да се централна зона Барселоне одликује сликовитошћу, упркос њеној доминантној ортогоналној матрици. Сликовитост је појачана хомогеним распоредом тачкастих елемената /чворишта и обележија/, као и добром дефинисаношћу површинских елемената /дистрикти/.

Сл. 14.

Placa d' Espana - сликовитост израза /атрактивни градски амбијенти, пуни колорита/, усмереност / две “венецијанске куле” усмеравају кретање/
Fig. 14.

Placa d' Espana - picturesqueness of the expression / attractive city ambiances, full in color/, directness /two “venitian towers” direct movement/

- **Ред** - Пошто је већи део територије Барселоне проистекао из правилних урбаних матрица и геометрије, она је предодређена за визуелни израз реда у простору, како на макро тако и на микро плану. Комбинована урбана матрица која обједињује различите урбане елементе се не би одржала као целина да не постоји ред.

- **Неред, хаос** је делимично присутан у “слободној” средњовековној матрици /више у њеном десном делу Barri Gotic/ и у неким периферним деловима матрице.

- **Комплексност** је делимично остварена и то у “слободној” матрици. У овом случају то је ниво сложености који представља антипод једноставности ортогоналне матрице која га окружује, што резултира равнотежом у целини.

- **Једноставност** - Карактер уједначене и разумљиве доминантне ортогоналне матрице, јасни спојеви и интеграција са другим типовима матрица, геометрија и ред чине да је визуелно перципирамо као једноставну.

- **Хуманост** - Иако Барселона спада у велике градове, диманзије урбаних елемената које су примерене човеку, присутност зеленила које омогућава живот у здравом и пријатном окружењу (Сл. 15), опремљеност јавних урбаних простора урбаним мобилијаром који и формом и функцијом идеално одговара кориснику, остварују визуелни ефекат хуманости. Тргови, улице и паркови су добро одмерени и пуни живости што потврђује да се корисници у њима осећају пријатно.

- **Контраст** настаје постизањем извесног степена тензије између појединих делова урбане матрице као целине. Пешаци, крећући се градом, имају потребу за променом амбијената на свом путу тако да је контраст пожељан и стимулативан визуелни ефекат. У Барселони је присутан на свим нивоима. На макро нивоу јавља се кроз однос плански и спонтано насталих типова матрица које се налазе у склопу комбиноване, геометријског и органицистичког (Сл. 4), једноставног и комплексног, ортогоналних и дијагоналних уличних праваца (Сл. 3), изласком релативно уских улица према мору и отварање широког видака, висински уједначене просторне матрице и доминирајућих високих објеката у силуети града (Сл. 14, Сл. 19-2), односом кружног облика велике раскрснице Placa de les Glories и ортогоналног ткива у окружењу (Сл. 16) итд. На микро нивоу број примера је још већи.

• **Акцентат** - Данас, када се монотонија и типизација физичких облика града претвара у реалну опасност за идентитет и карактер урбаних простора, значај појединачних и посебних физичких облика постаје још већи. Нпр. у оквиру средњовековног дела града, над релативно мирним и хоризонталним склопом стамбених кућа, истиче се катедрала. Као посебне физичке структуре и акценте у Барселони можемо сматрати и слободне просторе изузетне вредности и карактера /Park Guell (Сл. 15), етно село Poble Espanyol/, као и изванредна архитектонска или инжењерска остварења.

Сл. 15.

Парк Guell - хуманост /присутност зеленила/, акцентат /слободан урбани простор изузетне вредности и карактера/

Fig. 15.

Park Guell - humanity /presence of greenery/, accent /free urban space of the great value and character/

Сл. 16.

Placa de les Glories и Torre Agbar - контраст кружног облика трга и ортогоналне урбане матрице у окружењу, претенциозност

Fig. 16.

Placa de les Glories and Torre Agbar - contrast of circle shape of the crossroad and orthogonal urban pattern in surrounding area, pretentiousness

Сл. 17.

Акцентат нижег нивоа - Колумбов споменик

Fig. 17.

Accent of the lower level - Kolumbo's monument

Барселона обилује акцентима различитих интензитета и на различитим просторним нивоима. Акцентат нижег интензитета у хијерархији био би нпр. Колумбов споменик којим се завршава Rambla при изласку на море (Сл. 17) или Arc de Triomf, више због његовог изразитог положаја него због висине. Ако акцентат поседује изразити интензитет он прераста у **доминанту** као што је црква La Sagrada Familia, која својом мером, формом и значајем доминира ортогоналном матрицом (Сл. 11).

• **Претенциозност** је одлика акцента у екстремном случају - када акцентат полаже претерана права на битну улогу унутар градске структуре и зато се издваја као посебан визуелни ефекат. Неколико је таквих објеката: у Olympic Port-у две куле Torre Mapfre и Hotel de les Arts чија претенциозност поред велике висине има везе и са положајем једног поред другог услед чега долази до збирног, заједничког ефекта екстремне доминације (Сл. 19-2), затим Torre Agbar на Placa de les Glories (Сл. 16) као и Foster-ов телекомуникациони торањ на брду Тибидабо који се сагледава из било које тачке града.

Сл. 18.
Драматичност - спој старог и новог - "слободна" средњовековна матрица и Museu d' Art Contemporani

Fig. 18.
Dramaticness - connection of old and new - "free shaped" medieval pattern and Museu d' Art Contemporani

Сл. 19.
Пријатан поглед/видик:
19-1.

Панорамски поглед са Tibidabo
19-2.

Силуета - поглед са мора - контраст, претенциозност / Torre Mapfre и Hotel de les Arts у Olympic Port-у/
Fig. 19.

Pleasant view/vista:
19-1.

Panoramic view from Tibidabo
19-2.

Skyline - view from the sea - contrast, pretentiousness / Torre Mapfre and Hotel de les Arts in Olympic Port/

• **Усмереност** је делимично остварена. Неке од бројних паралелних улица ортогоналне матрице се завршавају оријентиром као централним мотивом /тачком недогледа за целу улицу/. Међутим, због велике дужине улица и зеленила у једном делу године ови објекти често, осим ако нису изразите висине, нису уочљиви са велике даљине. Тада у ефекту усмерености генерално помажу објекти који доминирају у окружењу. На Placa d' Espana, тргу који је други по важности, две "венецијанске" куле деле простор трга и усмеравају кретање (Сл. 14).

• **Континуитет**, који је од великог значаја за целовитост градске слике, присутан је захваљујући овој доброј карактеристици доминирајуће ортогоналне матрице и њеног ширења у непрекинутој размери (Сл. 11). Густо изграђена структура средњевековног дела града употпуњује овај ефекат (Сл. 12). Поред просторног ту је и површински континуитет фасада ивично изграђених затворених блокова. Дрвореди дуж улица подвлаче овај ефекат.

• **Интерпункција** се јавља унутар густо изграђеног ткива Барселоне као парковска, зелена површина (Сл. 5) или на неким местима као простор видно другачије структуре у односу на окружење, који доноси освежење.

• **Ритам, покрет, динамика** настаје смењивањем већ поменутих контрастних мотива, акцената у простору, квалитетних и атрактивних архитектонских објеката, елемената интерпункције, постојањем пратећих елемената /капија, стубова, разних инсталација/ којима се неки већи градски амбијенти /улице, тргови, паркови/ визуелно прекидају, односно ритмички структурирају. Крећући се улицама Барселоне ми смо у сталном стању усмерене напетости која нас вуче напред и диктира покрет.

• **Секвентност простора** је делимично остварена и то највише у "слободној" матрици (Сл. 9-2) у којој пешак, који се креће непроменљивом брзином, слике овог дела града открива кроз серију трзаја и откровења, мењањем правца улице, сменом сужења и проширења, притварањем погледа итд. Ово Кален назива сагледавањем у серији а може се назвати и сагледавање секвенци простора.

• **Узбудљивост** је присутна у садејству са већ поменутих ефектима као што су ритам, динамика, секвентност простора. Пожељно је да су радозналост и очекивање присутни

услед елемената мистерије која се одвија у мањим, стабилним регионима. То простор чини памтљивим, изражајним и омогућава стварање јасне слике о њему. Скретање улице под правим углом узрокује ишчекивање а затим следи изненађење откривеним призором. Такав ефекат настаје и код закошене или закривљене улице (Сл. 2).

• **Драматичност** је виши степен узбудљивости и делимично је остварена снажним просторним акцентима или неком другом врстом снажног контраста као што је одличан спој новог и старог - Museu d'Art Contemporani од Richarda Meier-а и старо ткиво "слободне" матрице (Сл. 18).

• **Наглашена перспектива** је делимично остварена и повезана са већ наведеним визуелним ефектима усмерености и акцента.

• **Разноврсност** типова урбаних матрица, облика, висина, типологије објеката (Сл. 20-2), густина изграђености, садржаја...присутна је у Барселони. У комбинацији са већ наведеним ефектом реда сви елементи коегзистирају унутар једне јединствене целине. Шетајући нпр. само обновљеним обалским појасом, тј. зоном Олимпијског села која је изграђена за Олимпијаду 1992. године, можемо перципирати разноврсност.

• **Пријатност, равнотежа** - Урбана матрица као Барселона, са чврсто и јасно одређеним карактеристикама, са елементима јасног идентитета, коју лако разумемо и откривамо њену структуру, симболе и значења и са којом лако успостављамо визуелни контакт, доживљава се као пријатна.

• **Пријатан поглед/видик** - Окруженост брдима са три стране омогућава целовите панорамске погледе на Барселону (Сл. 19-1). Из правца мора сагледава се њена силуета (Сл. 19-2). Такође, пријатне визуре постоје и у супротном смеру - као овим природним лепотама и атрактивним архитектонским творевинама које се на њима истичу. И вештачки је створен већи број могућности сагледавања матрице - са врхова високих објеката као и возећи се успињачом /Teleferic/ ка Montjuic-у и изнад луке. Наравно, шетајући градом мноштво је пријатних погледа на мање зелене, зналачки осмишљене кутке и остале визуелно подстицајне градске амбијенте, као и изузетну архитектуру.

• **Компактност, целовитост** произилазе из просторног континуитета матрице, јединственог модула ортогоналног дела матрице (Сл. 11), као и велике густине изграђености.

- **Распршеност, разградња простора** - је делимично присутна нпр. у окружењу парка Diagonal Mar (Сл. 20-1), у северо-западном делу града /околина стадиона Camp Nou (Сл. 20-2)/ или рубним зонама. Разградња у контексту Diagonal Mar-а је позитивна јер представља постепени прелаз из густо изграђеног ткива ка обали и мору.

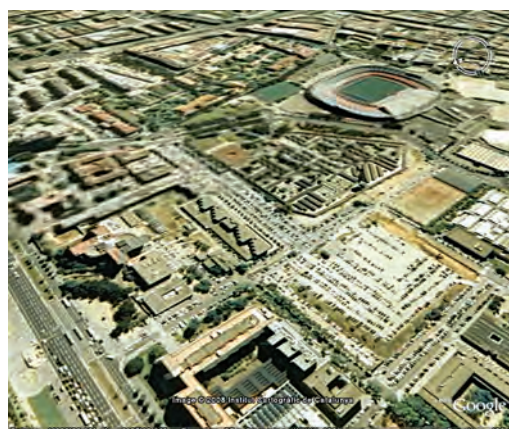
- **Ограђеност, визуелна затвореност** - Компактност и велика густина матрице стварају велики број ограђених градских амбијената, најчешће тргова и паркова. Placa Reial - трг атријумског типа у "слободној" матрици, један је од најбољих примера (Сл. 21). Овај визуелни ефекат омогућава изразитији и снажнији идентитет јавних простора.

- **Осећање места** је производ урбане структуре и визуелних ефеката као што су сликовитост, акценат, претенциозност, узбудљивост, наглашена перспектива, пријатан поглед, ограђеност, као и кретања које нам пружа два погледа, постојећи и откривени.

Разноврсност остварених визуелних ефеката Барселоне

У даљем излагању **разноврсност** остварених визуелних ефеката се узима као позитивна одредница. Може се поставити питање зашто је то тако јер она може, у оквиру ове тематике, са собом да носи постојање већег броја остварених непожељних ефеката у односу на пожељне. Као прво, дискутабилно је залазити у вредновање визуелних ефеката и

Сл. 20.
**Распршеност,
 разградња простора:**
 20-1.
Diagonal Mar
 Fig. 20.
**Dispersion of the
 space**
 20-1.
Diagonal Mar

20-2.
**Околина
 стадиона Camp
 Nou /
 разноврсност/
 20-2.
 Surroundings of
 the stadium Camp
 Nou /diversity/**

Сл. 21.
**Ограђеност, визуелна
 затвореност - Placa Reial -
 атријумски трг**
 Fig. 21.
**Enclosure, visual limitations
 - Placa Reial - atrium square**

поделу на пожељне и непожељне, односно позитивне и негативне. Као друго, битан је сумирајући утисак, тј. збирно посматрање свих ефеката у целини. Они се тада међусобно прожимају, надопуњују тако да стварају један нови квалитет. Евентуални негативни ефекти у одређеном контексту специфично се доживљавају, вреднују и неутралишу.

Од набројаних визуелних ефеката, 18 је потпуно остварено, тј. они су јасно изражени на макро и/или микро нивоу просторне урбане матрице, док је 8 делимично остварено, тј. умерено изражено на, најчешће, мањем делу територије просторне матрице. Остали могући визуелни ефекти /монументалност, једноличност, монотонија/ нису или су минорно остварени у Барселони.

Узимајући у обзир да је разматрано 29 могућих ефеката, а узимајући као релевантне оне који су потпуно остварени, разноврсност се може поделити у три категорије:

- недовољна разноврсност /1-9 потпуно остварених визуелних ефеката/,
- умерена разноврсност /10-19 –II-/ и
- висока разноврсност /20-29 –II-/.

Према томе, Барселона се налази скоро на граници између умерене и високе разноврсности. Али, имајући у виду да она има и 8 делимично остварених ефеката, они могу да надоместе још два потпуно остварена ефекта, чиме се ова урбана матрица, по броју остварених визуелних ефеката, може сврстати у **категорију високе разноврсности**.

Поређење Барселоне и планских градова 20. века

Плански /изнова саграђени/ градови 20. века специфични су због свог визуелног израза и опречног мишљења у стручној литератури поводом визуелног аспекта њихових остварених градских амбијената. Подаци истраживања о разноврсности њихових остварених визуелних ефеката /потпуно остварени ефекти ●, делимично остварени ефекти ⊕ /, а по заступљеним типовима урбаних матрица, су следећи¹²:

- Ортогонална матрица: Нови Београд /12●, 1⊕/, Чандигар /11●, 5⊕/, Милтон Кејнс /16●, 4⊕/,
- Радијално-концентрична матрица: Децентрализација Копенхагена /9●, 7⊕/, Кибуц у Нахалалу /6●, 4⊕/, Канбера /16●, 1⊕/,
- Линеарна матрица: Бразилија /12●, 3⊕/, проширење Мадрида /10●, 5⊕/, Пројекат за токијски залив /9●, 2⊕/,

- Органска матрица: Тапиола /10●, 7⊕/, Америчка субурбија /7●, 5⊕/, Поундбари /18●, 2⊕/,
- Комбинована матрица: Нова Калкута /12●, 3⊕/, Сисајд /12●, 3⊕/, Јужни Амстердам /14●, 5⊕/.

Поређењем Барселоне, која је као целина већином настала до 20. века, ако изузмемо њену урбану обнову, која има у својој матрици инкорпорирано историјско језгро, са планским матрицама 20. века, примећује се да Барселона пружа већи број визуелних ефеката и да је више створена за све разноликости потреба живота. Заслужни за овакав резултат, поред комбиноване урбане матрице и начина повезивања њених саставних матрица, су и урбани параметри, као висок проценат изградњености и углавном затворени тип изградње блока, по чему се доста разликује од творевина 20. века.

СМЕРНИЦЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ВИЗУЕЛНИХ ЕФЕКТА ПОСТОЈЕЋИХ И БУДУЋИХ ГРАДОВА

За овакву тематику смернице се намећу као најприкладнија форма усмеравања акција развоја и планирања. Из претходно приказаног примера Барселоне могу се дефинисати генералне смернице за унапређење опште урбане структуре, која произилази из било ког типа урбане матрице, као и њених визуелних ефеката.¹³ Конкретнији случајеви би захтевали много ширу и прецизнију листу смерница.

Флексибилност

У граду модерног, урбаног ритма потребно је омогућити флексибилност, која као термин, представља карактеристику неког система која му омогућава да одговори на промене уз минимални степен штете по систем као целину. Тип урбане матрице који се примењује мора да омогући максималну слободу избора и комуницирања, као и обнову својих елемената. Флексибилност мора да буде присутна да би се лакше исправиле евентуалне грешке и неадекватни визуелни ефекти који нису предвиђени планом, а јавили су се услед одређеног сплета околности и потенцирања само неких визуелних ефеката који су тада сматрани за битне а који, са друге стране, узрокују друге неповољне ефекте.

Нпр. ортогонална матрица која често следи за крут план, уз креативност и примену одређених урбаних параметара или уз комби-

новање са дијагоналним линеарним правцима, може показати и своју флексибилну страну. Ова матрица омогућава остављање неких простора неизграђеним, широким, слободним, што касније, ако постоји потреба, омогућава лакше реструктурирање.

Разноликост, разноврсност

Што је већа разноликост то је веће богатство прихватљивих, пожељних визуелних ефеката а више за одбацивање насилна правилност, бесциљна симетрија и монотонија многих савремених концепција. Међу великим бројем остварених ефеката свако ће пронаћи њему одговарајући. Уколико је за појединца неки ефекат негативан, он ће се компензовати или бар ублажити са неким другим који доприноси стварању пријатнијег окружења. Комбинујући структурне карактеристике било које урбане матрице са различитим урбаним параметрима ствара се разноврсност. Уколико је претерана, она води ка визуелном ефекту хаоса, па у свему треба наћи меру, односно одређени степен разноврсности, у комбинацији реда и случајности.

Повратак традиционалних урбаних елемената

Урбанисти великог раздобља 20. века, као следбеници ставова Атинске повеље, су драгоцене урбане просторе и читаве градове претворили у расплнуте и монотоне целине јер су одбацили основне конститутивне елементе традиционалног града. Напротив, у Барселони су они кичма града. Треба остварити повратак традиционалним вредностима и традиционалним урбаним елементима /тргу, улици и урбаном блоку/, пошто су они кроз време показали своје квалитете и остваривали разноврсне визуелне ефекте који нуде урбану топлину која је ипак урбаном човеку потребна. Колико год да су градови прошлости били претрпани, оронули и загушени, они су поседовали ову топлину без које град није град. Комбинацијом између традиционалног и савременог могу се остварити добри резултати.

Комбиновање урбаних матрица

Треба наћи компромис између рационализације и примене одређене урбане матрице. То омогућује комбинација матрица, чиме се постиже најчешће рационализација на макро и пријатност, хуманост, нестереотипност на микро плану а самим тим и равнотежа у целини. Велики програми /јавне, централне функције/ захтевају рационализацију па је коришћење ортогоналне матрице која је у исто време и модуларна, у овом случају најбоље решење. Органска матрица се више примењује за мање програме /становање и пратећи садржаји/. Монументалност намеће нашој цивилизацији равне линије, а интимност повијене.

Како не би дошло до претеране комплексности, међу конститутивним визуелним елементима као и већим деловима целине мора постојати одређена хијерархија.

ЗАКЉУЧАК

Још је Серда без сумње видео да редефинисање градске слике не може у потпуности елиминисати или заменити стару Барселону, и да експанзија треба да обезбеди промене које ће омогућити историјском градском центру његов развој у складу са новим околним четвртима. Сердин план омогућује град са конкретном визијом за директни раст који охрабрује и подржава регионални идентитет. На почетку 20. века, блокови Le Eixample-а су били лабораторија за развој модернистичких ремек-дела, резултујући објектима као што је Гаудијева Casa Mila. Данас, елементи глобалног града испуњавају Сердине осмоугаоне блокове, укључујући и Jean Nouvel-ов скорашњи Torre Agbar. Барселона комбинује главне интернационалне трендове /вишеспратно становање, отворене заједнице, јапанске инвестиције/ са особеним и локалним карактеристикама /нпр. архитектура Гаудија и Каталонска димензија/. Понос према прошлости и вредности из ње са поверењем према будућности данас чине Барселону модерном и моћном.

Литература:

1. Ваништа Лазаревић Е. /2003./, Обнова градова у новом миленијуму, Београд, Classic map studio, стр. 109.
2. Максимовић Б. /1976./, Историја урбанизма, нови век, Београд, Издавачко-информативни центар студената, стр.199.
3. Перовић Р.М. /1997./, Историја модерне архитектуре: Антологија текстова, књига1, Корени модернизма, Београд, Идеа, Архитектонски факултет Универзитета, стр. 304-305.
4. Перовић, 1997., стр. 305.
5. Ђокић В. /2004./, Град и градски трг, Београд, Архитектонски факултет Универзитета у Београду, стр. 70.
6. Асебилло, Ј.А. /2006./, Барселона: ка новом приступу у урбанистичком планирању, часопис: Архитектура и урбанизам 18/19, ИАУС, стр. 65.
7. Ваништа Лазаревић, 2003., стр. 94.
8. Асебилло, 2006., ./, Барселона: ка новом приступу у урбанистичком планирању, часопис: Архитектура и урбанизам 18/19, ИАУС, стр. 63.
9. Лукић И. /2007./, Истраживање утицаја типова урбаних матрица планских градова 20. века на визуелне ефекте градског амбијента /магистарски рад/, Београд, Архитектонски факултет, стр. 90-105.
10. Kostof S. /2001./, The City shaped: Urban Patterns and Meanings Through History, Boston, A Bulfinch Press Book : Little, Brawn and Company, стр. 234-235.
11. Williams R.J. /2004./, The Anxious city-English urbanism in the late twentieth century, London and New York, Routledge-Taylor&Francis Group, стр. 26.
12. Лукић, 2007., стр. 109-128., 135-136.
13. Лукић, 2007., стр. 140-143.